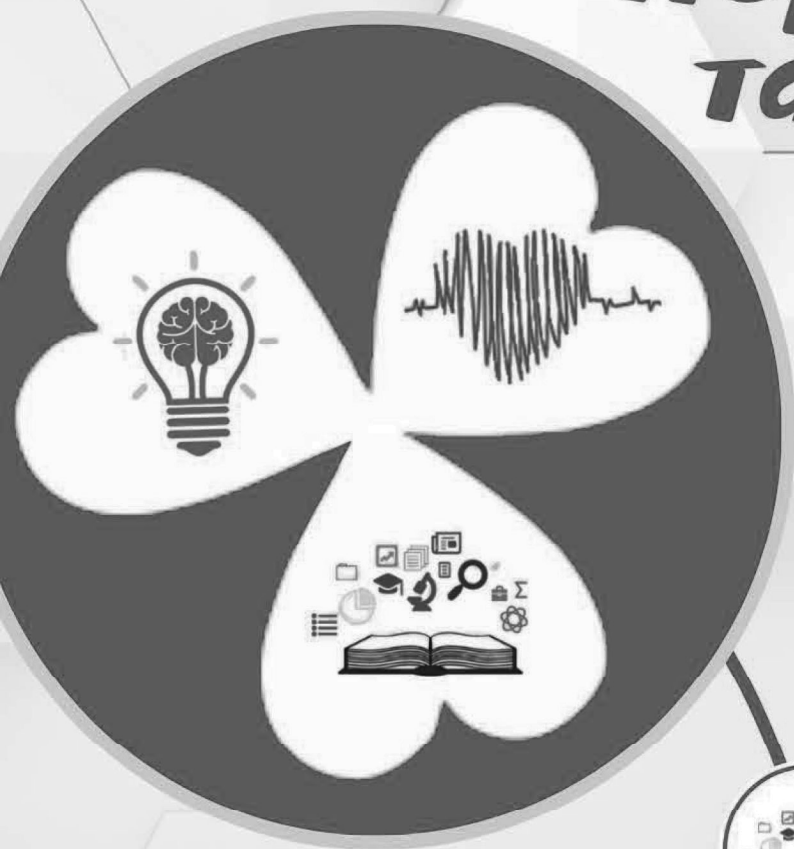

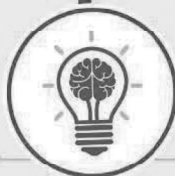

Наукові перспективи
Видавнича група

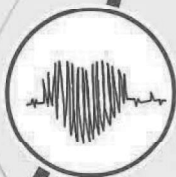
Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№11(57) 2025

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Християнська академія педагогічних наук України

Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру
дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 11(57) 2025

Київ – 2025

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Luhansk State Medical University

Public scientific organization "System of healthy longevity in the metropolis"

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

**All-Ukrainian Association of Teachers and Psychologists of Spiritual and
Moral Education**

*with the assistance of the KNP "Clinical Hospital No. 15 of the Podilsky District of Kyiv", Nutrition Center of
Natalia Kalinovska*

"Prospects and innovations of science"

(Series" Pedagogy ", Series" Psychology ", Series" Medicine ")

Issue № 11(57) 2025

Kyiv – 2025

ISSN 2786-4952 Online

УДК 001.32:1/3](477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11\(57\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11(57))

**«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»:
журнал. 2025. № 11(57) 2025. С. 3866**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017
журналу присвоєно категорію "Б" із психології та педагогіки**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.04.2023
№ 491 журналу присвоєно категорію "Б" із медицини: спеціальність 222**

**Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з
державного управління» (Рішення від 17.11.2025, № 6/11-25)**

*Журнал видається за підтримки КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру дієтології Наталії
Калиновської.*

*Журнал заснований з метою розвитку наукового потенціалу та реалізації
кращих традицій науки в Україні, за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію,
механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку
медицини, психології, педагогіки та. Видання розраховано на науковців, викладачів, педагогіч-практиків, представників органів державної влади та
місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, громадсько-політичних діячів.*

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Голова редакційної колегії:

**Жукова Ірина
Віталіївна**

кандидат наук з державного управління, доцент, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Головний редактор: Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Заступник головного редактора: Торяник Інна Іванівна - доктор медичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії вірусних інфекцій Державної установи «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова Національної академії медичних наук України» (Харків, Україна);

Заступник головного редактора: Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна);

Заступник головного редактора: Жуковський Василь Миколайович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови Національного університету "Острозька академія" (Рівне, Україна).

Редакційна колегія:

1. Бабова Ірина Костянтинівна - доктор медичних наук, професор, старший науковий співробітник відділу економічного регулювання природокористування ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України", лікар ФРМ (фізичної та реабілітаційної медицини) ДУ "Територіальне медичне об'єднання МВС України по Одеській області" (Одеса, Україна)
2. Бабчук Олена Григоріївна — кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
3. Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
4. Балахтар Катерина Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов в Національному університеті ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
5. Бартенева Ірина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
6. Біляковська Ольга Орестівна — доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
7. Вадзюк Степан Нестерович - доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний академік Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського України (Тернопіль, Україна)
8. Вовк Вікторія Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Державного університету ім. Станіслава Сташіца в Пилі (м. Пила, Польща)
9. Гвожджевський Сильвія — кандидат наук, Державна професійна вища школа ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)
10. Гетманенко Людмила Миколаївна - старша викладачка кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

11. Головач Наталія Василівна — кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
12. Гречановська Олена Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету (Вінниця, Україна)
13. Гудзь Наталя Іванівна - доктор фармацевтичних наук, професор, ад'юкт кафедри фармації і екологічної хімії Оповідського університету, доцент кафедри технології ліків та біофармації Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (Львів, Україна)
14. Гуменишкова Тамара Рудольфівна — доктор педагогічних наук, професор, директор Придніпурської філії Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
15. Дерстуганова Наталя Вікторівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету (Запоріжжя, Україна)
16. Долгова Олена Миколаївна - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
17. Журавльова Лариса Петрівна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Поліського національного університету (Житомир, Україна)
18. Заячківська Оксана Василівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
19. Інжисівська Леся Анатоліївна — кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
20. Іванська Олена Михайлівна - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
21. Кардаш Оксана Любомирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматизації, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
22. Клімус Тереза Миколаївна - кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету "Львівська політехніка", завідувач сімейного відділення денного догляду Львівського міського центру соціальних послуг "Джерело" (Львів, Україна)
23. Коваленко Олена Михайлівна - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна)
24. Коваль Галина Миколаївна - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри мікробіології, вірусології, епідеміології з курсом інфекційних хвороб Ужгородського національного університету (Ужгород, Україна)
25. Ковальчук Анна Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053 Психологія Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
26. Корильчук Неоніла Іванівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я.Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
27. Корнієнко Петро Сергійович - доктор юридичних наук, доцент, адвокат, заступник першого проректора по роботі з коледжами, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)
28. Кравчук Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
29. Кравчук Людмила Степанівна - кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», завідувач кафедрою фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» (Хмельницький, Україна)
30. Крайнік Григорій Сергійович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, Україна)
31. Левков Анатолій Анатолійович - кандидат медичних наук, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Полтава, Україна)
32. Лігоцький Анатолій Олексійович — доктор педагогічних наук, професор (Київ, Україна)
33. Лисенко Дмитро Андрійович - кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини №2 Вінницького національного медичного університету (Вінниця, Україна)
34. Лич (Назарук) Оксана Миколаївна - доктор психологічних наук, доцент, член-кореспондент української академії акмеології, член громадської спілки «Національна психологічна асоціація», доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
35. Макаренко Олександр Миколайович — доктор медичних наук, професор, академік Міжнародної академії освіти та науки, професор кафедри загальномедичних дисциплін Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
36. Мальцев Дмитро Валерійович кандидат медичних наук, завідувач лабораторії імунології і молекулярної біології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (Київ, Україна)
37. Марушова Олександра Анатоліївна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та інформаційного менеджменту ПВНЗ Університет Новітніх Технологій (м. Київ, Україна)
38. Мельник Володимир Степанович — доктор медичних наук, професор кафедри неврології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, декан медичного факультету №1 (Київ, Україна)
39. Мигенько Богдан Орестович – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я.Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
40. Мигенько Людмила Михайлівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини №2 Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
41. Мідельський Сергій Людвігович – професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан)
42. Міхальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
43. Миргород-Картова Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
44. Мочалов Юрій Олександрович - доктор медичних наук, професор, професор кафедри хірургічної стоматології та клінічних дисциплін ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
45. Нікульчев Микола Олександрович – доктор богословських наук, кандидат філософських наук, професор, доцент кафедри філософії НУ «ОМА» (Одеса, Одеська область, Україна)
46. Олійник Світлана Валентинівна - кандидат фармацевтичних наук, доцент, доцент кафедри аптечної технології ліків Національного фармацевтичного університету
47. Помиткін Едуард Олександрович — доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, Україна)
48. Помиткіна Любов Віталіївна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
49. Попель Оксана Василівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземної філології Одеського національного технологічного університету (Одеса, Україна)
50. Приходькіна Наталя Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
51. Прокоф'єва Марина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
52. Сирник Ярослав - доцент кафедри антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)
53. Трушкіна Наталя Валеріївна - кандидат економічних наук, член-кореспондент Академії економічних наук України, дійсний член Центру українсько-європейського наукового співробітництва, старший науковий співробітник відділу проблем регуляторної політики та розвитку підприємництва, Інститут економіки промисловості НАН України (Київ, Україна)
54. Турчинова Ганна Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
55. Філіппова Лариса Валеріївна – доктор педагогічних наук, кандидат хімічних наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри медичної біохімії та молекулярної біології Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, (Київ, Україна)
56. Хосліна Олена Петрівна — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
57. Чаусова Тетяна Володимирівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
58. Черська Марія Сергіївна - доктор медичних наук, завідувачка консультативно-діагностичним відділенням Державної Установи «Інститут ендокринології та обміну речовин НАМН України» (Київ, Україна)
59. Чумак Оксана Володимирівна - доктор економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», (Київ, Україна)
60. Шевченко Валерія Геннадіївна - кандидат медичних наук, доцент кафедри хірургії #2 Одеського національного медичного університету (Одеса, Україна)
61. Яковичка Лада Савеліївна — доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

Пришляк В.І., Пришляк І.В. <i>ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СТРЕСУ П'ЯТИКЛАСНИКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОЄКТИВНИХ МАЛЮНКОВИХ ТЕХНІК</i>	2362
Пупиніна Д., Оверчук В. <i>ЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ТА АДАПТИВНИХ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ІЗ СИМПТОМАМИ ТРИВОГИ, ДЕПРЕСІЇ ТА ПТСР У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ</i>	2375
Ребенок Н.О. <i>ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ЕСКАЛАЦІЇ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД З ПОЗИЦІЙ ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА КОНФЛІКТОЛОГІЇ</i>	2384
Редько С.І., Савченко Ю.Ю. <i>ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ САМООЦІНКОЮ СТУДЕНТІВ ТА ЇХНЬОЮ СХИЛЬНІСТЮ ДО КОНФЛІКТНОСТІ</i>	2397
Савойсько І.В., Клібайс Т.В., Матвієнко Л.І., Собчак Г.М. <i>ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАДІЙНОГО ТИПУ ПРИВ'ЯЗАНOSTІ ТА СКЛАДОВА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ</i>	2408
Савченко Ю.Ю., Антипін Є.Б., Редько С.І. <i>РОЛЬ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ У СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКА</i>	2418
Саннікова О.П. <i>КООРДИНАТИ БАЗОВИХ МЕТАВИМІРІВ ОСОБИСТОСТІ</i>	2430
Сергеєнкова О.П. <i>МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АЛГОРИТМ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	2443
Слободиська О., Савчук З. <i>МЕНТАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ: ГЕНДЕРНА ДИНАМІКА В УМОВАХ КРИЗИ</i>	2455
Старенька О.М., Чусова О.М. <i>ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ</i>	2463
Стасюк М.І. <i>МОНІТОРИНГ ВЛАСТИВОСТЕЙ АСЕРТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ</i>	2475
Столярчук О.А., Коханова О.П. <i>ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ</i>	2488

УДК 159.922.7 : 159.942

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11\(57\)-2418-2429](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11(57)-2418-2429)

Савченко Юрій Юрійович кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-3662-2787>

Антипін Євген Борисович кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-0371-2498>

Редько Сергій Іванович кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-6903-2452>

РОЛЬ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ У СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКА

Анотація. У статті висвітлено питання впливу захисних механізмів на соціальну адаптацію дітей дошкільного віку. Викладено теоретичні основи дослідження – роботи вчених, які досліджували проблему захисних механізмів та соціальної адаптації.

З'ясовано, що психологічні захисні механізми відіграють важливу роль в існуванні психіки людини. Саме у ранньому віці відбувається формування перших психологічних захистів. Це допомагає дитині впоратися з величезним масивом інформації та пристосуватися до життя у соціумі. Метою захисних механізмів є усунення психологічної небезпеки.

Оскільки соціальне середовище з самого початку вороже дитині, то для встановлення певної рівноваги між особистістю та соціальним середовищем використовуються процеси адаптації. Соціальна адаптація являє собою неперервний процес активного пристосування індивіда до умов нового соціального середовища, а також результат даного пристосування.

У статті наголошується думка про те, що важливим критерієм психічного здоров'я дитини є те, наскільки вона добре узгоджує власні бажання та вчинки з нормами та вимогами суспільства, тобто наскільки вона добре соціально адаптована.

Аналізуючи численні дослідження, з'ясовано, що розвиток захисних механізмів безпосередньо пов'язаний з процесами соціальної адаптації.

Досліджено, що до чотирьох років у психіці дітей, як у дівчаток, так і хлопчиків, наявні всі захисні механізми. Динаміка розвитку захисних механізмів та періодичність їх використання відрізняються у хлопчиків та дівчаток дошкільного віку.

Різноманітні прояви соціальної дезадаптації з'являються на всіх вікових етапах. Хлопчикам і дівчаткам притаманні однакові види дезадаптації. Використання захисних механізмів пов'язане з процесами соціальної адаптації. Соціальна адаптація – це складний феномен, який є основою багатьох соціальних явищ.

Вивчення різноманітних механізмів психіки, пов'язаних з нею, є надзвичайно важливим як з практичного боку, так і теоретичного.

Ключові слова: захисні механізми, раціоналізація, проекція, соціальна адаптація, дошкільник.

Savchenko Yuriy Yuriyovych Candidate of Psychology Sciences, Associate Professor of Departments of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences of the Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-3662-2787>

Antypin Yevhen Borysovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Departments of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences of the Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-0371-2498>

Redko Serhii Ivanovych Candidate of Psychology Sciences, Associate Professor of the Departments of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences of the Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-6903-2452>

THE ROLE OF DEFENS MECHANISMS IN THE SOCIAL ADAPTATION OF A PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. The article examines the influence of defense mechanisms on the social adaptation of preschool children. The theoretical foundations of the study are outlined, drawing on the works of researchers who have investigated the phenomenon of defense mechanisms and social adaptation.

It has been found that psychological defense mechanisms play an important role in human psychological functioning. The first defenses are formed at an early age, helping the child cope with a large flow of information and adapt to life in society. The primary function of defense mechanisms is to reduce psychological threat.

Since the social environment is challenging for the child from the very beginning, adaptation processes are used to establish a balance between the individual and the social environment. Social adaptation is a continuous process of active

adjustment to the conditions of a new social environment, as well as the outcome of this adjustment.

The article emphasizes that an important criterion of a child's mental health is the degree to which they are able to align their desires and actions with social norms and expectations, that is, the degree of their social adaptation.

Based on numerous studies, it has been determined that the development of defense mechanisms is directly related to social adaptation processes.

Research shows that by the age of four, all major defense mechanisms are present in the psyches of both boys and girls. However, the dynamics of their development and the frequency of their use differ between boys and girls of preschool age.

Various manifestations of social maladjustment appear at all developmental stages. Boys and girls display similar types of maladjustment. The use of defense mechanisms is closely linked to social adaptation. Social adaptation is a complex phenomenon that underlies many social processes.

The study of mental mechanisms involved in social adaptation is extremely important from both practical and theoretical perspectives.

Keywords: defense mechanisms, rationalization, projection, social adaptation, preschooler.

Постановка проблеми. Соціальна адаптація – це складний феномен, який є основою багатьох соціальних явищ. Вивчення різноманітних механізмів психіки, пов'язаних з нею, є надзвичайно важливим як з практичного боку, так і теоретичного.

Входження дитини у соціум – складний процес, у якому беруть участь велика кількість людей: батьки, вихователі, однолітки. Для найбільш ефективного, легкого та гармонійного адаптаційного процесу знання та уміння оточуючих дорослих є дуже важливими.

Процес соціальної адаптації не можна розглядати як позитивний, або негативний. Достатньо суворі норми та правила, які пропонуються дитині суспільством, забезпечують її психічну та фізичну безпеку. Розвиток без процесу соціалізації неможливий. Для того, щоб нормально розвиватися, дитина має бути інтегрована у суспільство, хоча процес інтеграції достатньо хворобливий для дитини, оскільки дитина стикається з перепонами на шляху задоволення власних бажань та потреб. І дані зіткнення, з одного боку приносять позитивні результати, стимулюючи процес соціальної адаптації, але з іншого боку, можуть призводити до появи фізичних та емоційних проблем, які будуть супроводжувати дитину все життя. Тому, вивчення процесу адаптації та факторів, пов'язаних з нею, є достатньо важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розробка теоретичних і практичних аспектів проблеми психологічних захисних механізмів відображена у працях українських дослідників, (І. Антоненко,

Т. Горобець, Є. Карпенко, М. Кононова, В. Логвиненко, Л. Процик, Ю. Приходько, Т. Яценко та ін.) і зарубіжних вчених (Ж. Бержере, Е. Берн, Х. Келлерман, Х. Конте, Ж. Лапланш, Р. Плутчік, Ж.-Б. Понталіс, А. Фрейд, З. Фрейд та ін.).

Вагомий внесок в дослідження адаптації особистості в соціальному середовищі внесли видатні вчені, такі як К. Андросович, І. Андреєва, Г. Асиркіна, М. Блажівський, О. Блинова, Н. Максимова, Г. Ільїна, О. Наконечна, С. Степаниця, Л. Ткаченко, В. Романюк, А. Устінов та інші. Їхні дослідження охоплюють різні аспекти соціальної та психологічної адаптації, підкреслюючи значення соціальної підтримки, емоційного інтелекту та організаційних структур у процесах адаптації особистості.

Однак, незважаючи на вагомий внесок цих вчених, залишається багато невирішених питань щодо адаптації особистості та місця захисних механізмів у процесі соціалізації особистості на різних вікових етапах розвитку, які потребують подальшого дослідження.

Мета статті: дослідити на теоретичному та емпіричному рівні механізми становлення і розвитку соціальної адаптації та захисних механізмів у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Психологічні захисні механізми відіграють важливу роль в існуванні психіки людини. Саме у ранньому віці відбувається формування перших психологічних захистів. Це допомагає дитині впоратися з величезним масивом інформації та пристосуватися до життя у соціумі.

Термін «захист» вперше з'явився у 1849 році у роботі З. Фрейда «Захисні психози». Він був використаний для пояснення боротьби Я (Его) проти хвороби або нестерпних думок та афектів. Фрейд висуває питання, звідки походять настільки різноманітні форми та ступені зміни Я. І він приходить до висновку, що вони або вроджені, або набуті. Якщо вони набуті, то вірогідніше у процесі розвитку в перші роки життя. Бо з самого початку Я змушене шукати засоби виконання власних завдань: бути посередником між Воно та зовнішнім світом, слугувати принципу задоволення, оберігаючи Воно від небезпек зовнішнього світу [9].

Метою захисних механізмів є усунення психологічної небезпеки. Важливо зауважити, що у процесі розвитку Я вже не може відмовитися від цих механізмів і з часом вони можуть перетворитися на небезпечні. Якщо людина використовує фіксований набір певних захисних механізмів, то це перетворюється у засіб її взаємодії зі світом, тобто стає особливістю її характеру. Я дорослої людини продовжує «оборонятися» від небезпек, яких більше немає у реальності. Так, захисні механізми все більше відчужуючись від зовнішнього світу та послаблюючи впродовж тривалого часу Я, створюють підґрунтя для спалаху неврозу.

Як правило, більшість захисних механізмів автоматизовані, тобто діють без втручання свідомості, все одно їхні результати проявляються, за умови доступності уваги спостерігача [12]. Єдиний захисний механізм, якому дане твердження не властиве – це витіснення. Коли діє витіснення, на поверхні свідомості не можливо нічого побачити, окрім прогалін, тобто відсутні

У процесі вивчення захисних механізмів, дослідники висувують питання про те, як і в якому віці формуються захисні механізми. Важливим у психології стає розуміння того, які захисні механізми і в якому віці є ознакою здорового розвитку. Г. Фройд вважала, що хронологія психічних процесів залишається невивченою в аналітичній літературі [12]. Хоча її послідовники (наприклад, Д. Блум та інші) намагаються прослідкувати деяку хронологію. Блум вважає, що до перших захисних механізмів належать: інтроекція, проекція, заперечення, фіксація та регресія [10]. Дані механізми виникають та розвиваються у наступній послідовності:

Період немовля. На ранній стадії розвитку Его все, що приносить насолоду, сприймається як належне Его, а все хворобливе, неприємне – як не належне («заковтнути – виплюнути»).

Оральна інтроекція на даному віковому етапі вважається здійсненням «первинної ідентифікації». Проекція зароджується в якості засобу позбавлення від болю через приписування неприємних стимулів зовнішньому світу. Заперечення також виступає ще доволі примітивним механізмом.

Механізм фіксації, за О. Феніхелем, викликає наступні переживання [11].

1. Одночасне задоволення інстинктивного потягу та потреби у безпеці.
2. Надпотурання у процесі задоволення потреб.
3. Сильна фрустрація або депривація, які сприяють тому, що потреба у задоволенні набуває затяжної форми.

4. Чередування надмірного задоволення з інтенсивною фрустрацією.

5. Неочікуваний перехід від надмірного задоволення до явної фрустрації.

Регресія у період немовля має стосунок до регулярного трансформування функціонування психіки, супутнім щоденному циклі пробудження та неспання.

М. Кляйн пов'язувала фіксацію та регресію з інфантильною тривогою. Деструктивні потяги супроводжуються страхом, що призводить до фіксації [14]. Его починає функціонувати, коли виникає бажання задоволення із зовнішнього світу. Для його розвитку необхідна деяка депривація.

Раннє дитинство. На даному віковому етапі, на думку Г. Фройда, виникає заперечення у словах та діях. Даний механізм на першому році життя проявляється у процесі фантазії, а потім перетворюється у механізм заперечення з використанням слів та дій [12].

Механізм заперечення обумовлений двома обмеженнями:

1. Заперечення може виявлятися, доки воно не перешкоджає контролю реальності.

2. Використання механізму заперечення обмежене ступенем згоди оточуючого з інсценуванням і одночасно обумовлено внутрішньою сумісністю з функцією контролю реальності.

За О. Феніхелем, дитина активно розвиває самокерування та контроль за тривогою. Вона починає активно пристосовуватися до оточуючого [11]. Тривога в цей період пов'язана зі страхом втрати любові та захисту, а також зі страхом

того, що інші можуть нанести шкоду, яку дитина наносить іншим у своїх фантазіях.

Дошкільний вік. О. Феніхель виявив відмінність поміж «успішними» захистами Его, за яких зникає необхідність блокувати спонукання Воно, та «неуспішними», за яких процес блокування постійно поновлюється [11].

За допомогою сублімації Его змінює мету, або об'єкт спонукання Воно, не застосовуючи блокування розрядки. Г. Фройд та О. Феніхель вважають, що сублімація тісно пов'язана з ідентифікацією, оскільки вони мають подібні характеристики: стримання прагнень, десексуалізація, зміни в Его.

Вірогідно, на даному віковому етапі достатньо активно починає функціонувати і витіснення. За О. Феніхелем, витіснення розвивається із заперечення. Витіснення діє лише один раз, але це найнебезпечніший механізм. Відлучення від Я, яке настає внаслідок ізоляції свідомості від інстинктивного та афективного життя, може зруйнувати цілісність особистості. Мабуть, витіснення використовується здебільшого при боротьбі з сексуальними бажаннями, коли інші засоби більш придатні для боротьби проти інстинктивних імпульсів [11].

У цей період починає розвиватися реактивне утворення. Феніхель вважає, що діти долають анальні спонукання через недбалість у писемному мовленні. За сублімації – гарне писемне мовлення та задоволення від діяльності; за реактивного утворення – кропівка, у скутій формі навчання. Домінування даного механізму призводить до загостреного почуття чистоплотності та охайності [11].

Поряд з цим активно розвивається ізоляція – спогади про неприємні переживання втрачають емоційне забарвлення, збільшується роль логічного мислення. Стає актуальним заміщення – емоційне, пов'язане з одним об'єктом, і полягає у переміщенні імпульсів Воно на інший об'єкт [10].

Молодший шкільний вік. У цей період не виникає нових захисних механізмів.

Підлітковий вік. На даному віковому етапі виникає аскетизм – заперечення усіх інстинктивних потягів, а також інтелектуалізація – зв'язок інстинктивних потягів з ідейним змістом [10].

Хочемо зазначити, що захисні механізми особистості відіграють надважливу роль у здоровому розвитку особистості дитини. Вони водночас беруть участь у процесі адаптації дитини у соціумі та допомагають їй ефективно функціонувати.

Психоаналітичний підхід до розвитку особистості приділяє багато уваги і процесу адаптації. Даний підхід базується на розумінні структури особистості, який включає три компоненти, - Ід, Его, Супер-Его. Оскільки соціальне середовище з самого початку вороже дитині, то для встановлення певної рівноваги між особистістю та соціальним середовищем використовуються процеси адаптації. Процес адаптації у психоаналітичній концепції можна представити наступним чином: конфлікт – тривога – захисні механізми [1; 2]. Психоаналітики визначили, що коли психічне функціонування оперує різноманітними ступенями автономії

та свободи, воно досягне адаптації, але коли реальність змінюється і вимагає від потягу регуляції, тоді людина повертається до вже засвоєних патернів поведінки [15].

Слідом за З. Фройдом, концепцію адаптації розробляє психоаналітик Г. Гартман. Він вважає, що незважаючи на важливість конфліктів у процесу розвитку, не будь яка адаптація є конфліктною. Гартман виокремлює так звану вільну від конфліктів сферу Я, яка вміщує процеси мислення, сприймання, мови, пам'яті, моторного розвитку. Гартман стверджує, що адаптація включає процеси, які пов'язані з конфліктною ситуацією, так і процеси, які позбавлені від конфліктів сфери Я [15].

А. Адлер стверджує, що існування особистості спрямоване на те, щоб компенсувати власні недоліки, і на це витрачається багато часу в процесі життєдіяльності. Даний процес також є складовою соціальної адаптації [3].

М. Кляйн також вказує на те, що у своїх стосунках з матір'ю дитина використовує адаптивні здібності [14]. Дитина на певних етапах свого розвитку починає демонструвати матері різноманітні форми поведінки і спостерігає за її реакцією. Обравши зручну для себе форму реакції, дитина починає поводити себе відповідним чином, намагаючись маніпулювати матір'ю. Е. Берн також наголошував на можливостях дитини впливати на поведінку матері власною поведінкою.

Сучасні психоаналітики виокремлюють два різновиди адаптації:

1. Аллопластична адаптація, яка здійснюється через зміни у зовнішньому середовищі, коли людина пристосовує середовище у відповідності для власних потреб.

2. Аутопластична адаптація, яка забезпечує зміни особистості (її структури, умінь, навичок), які допомагають їй пристосовуватися до середовища [7].

В основі гуманістичної концепції адаптації покладена ідея про здорову самоактуалізовану особистість. В даному аспекті виокремлюють конструктивні та неконструктивні поведінкові реакції. А. Маслоу виділяю наступні критерії конструктивних реакцій:

- детермінація вимогам соціального середовища;
- спрямованість на вирішення певних проблем;
- однозначна мотивація та чітка постановка мети;
- усвідомленість поведінки;
- наявність у проявах реакцій певних змін внутрішньо-особистісного характеру та міжособистісної взаємодії [7].

Виокремлюють два рівні адаптованості: адаптація та дезадаптація. Адаптація настає при досягненні оптимального рівня взаємодії з середовищем, в іншому випадку, настає дезадаптація.

Соціальна адаптація – це інтегративний показник стану людини, який відображає її можливість виконувати наступні біологічні функції:

- адекватне сприймання оточуючої дійсності та власного організму;

- адекватна система стосунків та спілкування з оточуючими; праця, навчання, організація відпочинку;
- адаптивність поведінки у відповідності до рольових очікувань інших.

Термін «адаптація» (лат. *adapto* – пристосовую), був запропонований німецьким фізіологом Г. Аубертом і вперше почав використовуватися у фізіології. Він позначав зміни чутливості шкіряних аналізаторів до впливу зовнішніх подразників. До проблеми соціальної адаптації вперше звернув увагу французький юрист та соціолог Г. де Тард. Серед цілей соціології як «колективної психології» він виокремлював саме вивчення процесів наслідування одних людей іншими, а також процес пристосування, подібних до біологічних, тобто процесів соціальної адаптації.

Важливим питанням при вивченні соціальної адаптації є проблема співвідношення адаптації та соціалізації [7]. Хочемо зазначити, що соціальна адаптація у першу чергу виконує функцію пристосування, а соціалізація пов'язана у першу чергу з розвитком. У процесі соціалізації індивід набуває ряд соціальних властивостей і якостей, які допомагають йому розвиватися. Поряд з цим розвиток та набуття ряду якостей допомагає індивідууму адаптуватися у соціумі. Таким чином, соціалізація та соціальна адаптація являють собою пов'язані між собою процеси.

Соціальна адаптація являє собою непереривний процес активного пристосування індивіда до умов нового соціального середовища, а також результат даного пристосування. Соціальна адаптація має подвійний характер: з одного боку, вона змушує людину відмовитися від деяких потреб та бажань, але з іншого – допомагає їй активно розвиватися. Відомі випадки, коли діти. Які не мали можливості розвиватися у соціумі, та знаходилися в ізоляції від суспільства, у подальшому не спроможні набутти якості та навички, які допомогли б їм ефективно існувати спільно з людьми.

Перша фаза соціального розвитку – це період новонародженості. Вона містить передумови до соціалізації та виникненню усіх наступних форм соціальної поведінки. Друга фаза соціального розвитку – період немовляти. Впродовж даного періоду формується психологічна готовність до соціалізації. Відбувається активний розвиток домовленевої комунікації, яка виступає важливим інструментом соціальної адаптації даного періоду. Третя фаза – ранній вік. Він характеризується появою основного універсального соціального механізму – мовленнєвого спілкування. Четверта фаза – дошкільний період. У даному віці з'являється цілий ряд соціальних та психологічних властивостей. Різноманітні властивості та новоутворення в особистості дитини виникають внаслідок безпосередніх міжособистісних стосунків з дорослими. Вони складаються у процес взаємної соціальної адаптації та засвоєння дітьми вимог, які висувуються дорослими. Наступна фаза соціального розвитку – період навчання в школі. Шкільні роки характеризуються ще більш активним входження людини у соціум. Даний період являє собою етап становлення особистості. Формування

особистісних якостей та властивостей здійснюється на основі широкого орієнтування у соціальному оточенні та через засвоєння моральних еталонів поведінки. У період дорослості відбувається подальше засвоєння соціальних ролей, пов'язаних, у першу чергу, з трудовою та професійною діяльністю.

Важливим критерієм психічного здоров'я дитини є те, наскільки вона добре узгоджує власні бажання та вчинки з нормами та вимогами суспільства, тобто наскільки вона добре соціально адаптована.

Аналізуючи численні дослідження [3; 4; 6; 8], ми вважаємо, що розвиток захисних механізмів безпосередньо пов'язаний з процесами соціальної адаптації. З метою з'ясування, яким чином відбувається становлення і розвиток соціальної адаптації та захисних механізмів у дітей дошкільного віку та які особливості розвитку особистості взаємопов'язані між собою, нами було проведено дослідження дітей дошкільного віку з використанням двох діагностичних методів: методика САТ (Child unperceptive test) для вивчення захисних механізмів, опитувальник Ахенбаха для вивчення особливостей соціальної адаптації.

Результати дослідження свідчать про те, що захисні механізми закладаються у психіці дитини доволі рано, і до чотирьох років наявні всі зазначені нами механізми. Роль більшості захисних механізмів майже завжди залишається незмінною, а відносна періодичність використання захисних механізмів змінюється в процесі дорослішання. Наприклад, діти 4-6 років частіше за все використовують придушення та заперечення, проекцію та інтроекцію, а реактивне утворення та регресію застосовують менше. Діти старшого дошкільного віку частіше використовують символізацію, ізоляцію, проекцію та інтроекцію, а регресію – рідше.

Нами з'ясовано, що хлопчики та дівчатка використовують захисні механізми з різною періодичністю. Наприклад, проекція та інтроекція, а також ізоляція частіше використовуються дівчатками. У динаміці розвитку захисних механізмів дівчатка і хлопчики також мають певні відмінності. Так, символізація у дівчаток проявляється раніше, ніж у хлопчиків, у той час, регресія на всіх вікових етапах дівчатками використовується однаково, а у хлопчиків спостерігається певне зменшення періодичності її застосування до старшого дошкільного віку. Це свідчить про різні темпи психічного розвитку хлопчиків і дівчаток. Раннє дорослішання дівчаток пов'язане із тим, що вони частіше використовують захисні механізми, але до шости-сьомі років кількість захисних механізмів, які використовуються хлопчиками, також збільшується.

Періодичність адаптаційних проблем, таких як: емоційна реактивність, проблеми зі сном, увагою, агресивна поведінка, перверсивний розвиток. Гіперактивність, непослух пов'язані з віком. Проблеми зі сном у дівчаток частіше зустрічаються у 4-6 років, а у хлопчиків вони не пов'язані з віком. Проблеми уваги у хлопчиків виявляються у п'ятирічному віці, а у дівчаток, навпаки, вони рідше зустрічаються у даному віці. Агресивність поведінки хлопчиків з віком знижується, а у дівчаток збільшується. Аналогічно відбувається з гіперактивністю та непослухом.

Визначено, що періодичне використання захисного механізму – ізоляція, супроводжується низьким рівнем проблем адаптації, а періодичне використання придушення та заперечення та реактивного утворення пов'язане з високим рівнем дезадаптації.

Характер використання таких захисних механізмів, як регресія, проекція та інтроекція, змінюється з дорослішанням дитини, а механізми – реактивне утворення, придушення та заперечення, проекція та інтроекція, залежать від статі.

Недостатність використання захисних механізмів призводить до зниження гнучкості поведінки. Це співвідноситься з теоретичними положеннями про необхідність існування певного рівня використання психологічних захистів, який обумовлює соціально адаптивну поведінку. Зниження гнучкості поведінки за умови значної періодичності використання психологічного захисту свідчить про компенсаторну роль захисних механізмів. Тому, найбільш адаптивний психічний розвиток відбувається за умови збалансованого використання захисних механізмів.

Результати нашого дослідження дозволяють нам зробити наступні **ВИСНОВКИ:**

1. До чотирьох років у психіці дітей, як у дівчаток, так і хлопчиків, наявні всі захисні механізми. Динаміка розвитку захисних механізмів та періодичність їх використання відрізняються у хлопчиків та дівчаток даного віку. Реактивне утворення, проекція та інтроекція, символізація – частіше використовуються дівчатками.

2. Різноманітні прояви соціальної дезадаптації з'являються на всіх вікових етапах. Найчастіше зустрічаються наступні види дезадаптації: гіперактивність, проблеми уважності та агресивна поведінка. Рівень дезадаптації дитини збільшується з віком.

3. Хлопчикам і дівчаткам притаманні однакові види дезадаптації. У хлопчиків та дівчаток існують відмінності у динаміці розвитку соціальної дезадаптації – це проблеми зі сном та увагою, агресивна поведінка, гіперактивність та непослух.

4. Використання захисних механізмів пов'язане з процесами соціальної адаптації. Захисні механізми, такі як реактивне утворення, придушення і заперечення, пов'язані зі збільшенням кількості труднощів соціальної адаптації. Але існують механізми, які пов'язані зі зниженням даних труднощів, - це ізоляція, символізація та регресія.

5. Зв'язок між використанням захисних механізмів та особливостями адаптації мають статевовікову специфіку. Виокремлені захисні механізми, специфіка зв'язків яких з проблемами адаптації практично не залежить від віку та статі, - це реактивне утворення та ізоляція. Поряд з цим, такі захисні механізми, як символізація, проекція, інтроекція та регресія, змінюють характер зв'язків з соціальною адаптацією під час дорослішання, і мабуть, це залежить від ступеню розвиненості того чи іншого механізму.

Завдяки захисним механізмам особистість стає більш впевненою у собі, отримуючи цінний досвід взаємодії, що підвищує її здатність ефективно адаптуватися до нових соціальних умов і розвивати власний потенціал у складних ситуаціях.

Література:

1. Гончарук Н., Онуфрієва Л. Особливості формування психологічних захисних механізмів у ситуаціях спілкування в дітей підліткового віку. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС, 4(6), 52–66. <https://doi.org/10.31108/1.2018.6.16.4>
2. Горобець Т.В. Соціально-перцептивні викривлення – епіфеномен психологічних захистів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2008. 392 с.
3. Захарова Н.М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору: Монографія. – Донецьк: вид-во "Ноулідж" (донецьке відділення), 2010. – 218 с.
4. Кокун О. М. Аналіз поняття адаптаційних можливостей людини. Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України За ред. С.Д. Максименка. К.: ГНОЗІС, 2002. Т. IV. Ч. 5. С. 137–140.
5. Камбур А. В. Соціальна адаптація особистості. Чернівці: "Золоті литаври", 2012. 252 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3088/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%93%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%20%D0%20ostatochno%20K.A.V.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Комплієнко І.О. Теоретичний аналіз проблеми дезадаптивних взаємо-стосунків батьків та дітей. Актуальні проблеми психології. Методологія і теорія психології: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ-Ніжин, 2020. Т. XIV(3). С. 99–113.
7. Лукашевич М. П., Шандор Ф. Ф., Червона Л. М. Людина. Адаптація. Соціалізація (соціологічний контекст): Підручник. Ужгород: "АУТДОР-ШАРК", 2023. 208 с.
8. Паненкова Ю. В. Психолого-педагогічні чинники адаптації обдарованих дітей до умов початкової школи: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Острог: Нац. ун-т "Остроз. Акад", 2014. 187 с.
9. Фройд З. Вступ до психоаналізу /Пер. з нім. П.Тарашук. — К: Основи, 1998. — 709 с.
10. Blum G.. Psychoanalytic theories of personalty: McGraw-Hill Book Company, INC. — New York – Toronto – London, 1964
11. Fenichel O. The The Psychoanalytic Theory of Neurosis. N-Y.: Norton 1945.
12. Freud A. The Ego and the Mechanisms of Defence. London : Routledge, 2018. 204 p.
13. Hartmann H. Ego psychology and the Problem of adaptation. N-Y, 1958.
14. Klein M. Love, guilt and reparation and other works. London, 1981
15. Steingart I. On self, character, and the development of a psychic apparatus //The psychoanalytic study of the child. Vol. XXIV. London, 1969. P. 271-306

References:

1. Hontcharuk, N., & Onufriieva, L. (2018). Osoblyvosti formuvannia psykholohichnykh zakhysnykh mekhanizmv u sytuatsiiakh spilkuvannia v ditei pidlitkovoho viku [Features of the formation of psychological defense mechanisms in communication situations in adolescents]. Psykholohichnyi Chasopys — Psychological Journal, 4(6), 52–66. <https://doi.org/10.31108/1.2018.6.16.4>. [in Ukrainian].
2. Horobets, T.V. (2008). Sotsialno-perceptyvni vykryvlennia – epifenomen psykholohichnykh zakhystiv [Socio-perceptual distortions — an epiphenomenon of psychological defenses]. Cherkaskyi natsionalnyi universytet im. Bohdana Khmelnytskoho – Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi (PhD diss.), Cherkasy, 392 p. [in Ukrainian].

3. Zakharova, N.M. (2010). Adaptatsiia ditei doshkilnoho viku do suchasnoho sotsialnoho prostoru: Monohrafiia [Adaptation of preschool children to the modern social space: Monograph]. Noulidzh (Donetske viddilennia) – Noulidzh (Donetsk branch), Donetsk, 218 p. [in Ukrainian].
4. Kokun, O.M. (2002). Analiz poniattia adaptatsiinykh mozhlyvostei liudyny [Analysis of the concept of human adaptive capacities]. Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii: Zb. nauk. prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka A.P.N. Ukrainy – Problems of General and Pedagogical Psychology: Collection of Scientific Works of the H.S. Kostiuk Institute of Psychology, APN of Ukraine, T. IV, Ch. 5, 137–140. Kyiv: HNOZIS. [in Ukrainian].
5. Kambur, A.V. (2012). Sotsialna adaptatsiia osobystosti [Social adaptation of the individual]. Zoloti lytavry – Zoloti lytavry, Chernivtsi, 252 p. Retrieved from <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3088/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%20%D0%93%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D0%BA%D0%B0%20%20%20ostatochno%20K.A.V.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [in Ukrainian].
6. Kompliienko, I.O. (2020). Teoretychnyi analiz problemy dezadaptivnykh vzaemostosunkiv batkiv ta ditei [Theoretical analysis of the problem of maladaptive parent–child relationships]. Aktualni problemy psykholohii. Metodolohiia i teoriia psykholohii: Zb. naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Actual Problems of Psychology. Methodology and Theory of Psychology: Collection of Scientific Works of the H.S. Kostiuk Institute of Psychology, NAPN of Ukraine, T. XIV(3), 99–113. Kyiv–Nizhyn. [in Ukrainian].
7. Lukashevych, M.P., Shandor, F.F., & Chervona, L.M. (2023). Liudyna. Adaptatsiia. Sotsializatsiia (sotsiolohichni kontekst): Pidruchnyk [Human. Adaptation. Socialization (sociological context): Textbook]. AUTDOR-SHARK – AUTDOR-SHARK, Uzhhorod, 208 p. [in Ukrainian].
8. Panenkova, Yu.V. (2014). Psykholoho-pedahohichni chynnyky adaptatsii obdarovanykh ditei do umov pochatkovoї shkoly: dys. ... kand. psykhol. nauk [Psychological-pedagogical factors of gifted children's adaptation to primary school conditions: PhD thesis]. Natsionalnyi universytet "Ostrozh. Akad" – National University "Ostroh Academy", Ostroh, 187 p. [in Ukrainian].
9. Freud, S. (1998). Vstup do psykhoanalizu [Introduction to Psychoanalysis] (P. Tarashchuk, Trans.). Osnovy – Osnovy, Kyiv, 709 p. [in Ukrainian].
10. Blum, G. (1964). Psychoanalytic Theories of Personality. McGraw-Hill Book Company, Inc. – McGraw-Hill Book Company, Inc., New York–Toronto–London. [in English].
11. Fenichel, O. (1945). The Psychoanalytic Theory of Neurosis. Norton – Norton, New York. [in English].
12. Freud, A. (2018). The Ego and the Mechanisms of Defence. Routledge – Routledge, London, 204 p. [in English].
13. Hartmann, H. (1958). Ego Psychology and the Problem of Adaptation. New York. [in English].
14. Klein, M. (1981). Love, Guilt and Reparation and Other Works. London. [in English].
15. Steingart, I. (1969). On self, character, and the development of a psychic apparatus [On self, character, and the development of a psychic apparatus]. The Psychoanalytic Study of the Child – The Psychoanalytic Study of the Child, Vol. XXIV, 271–306. London. [in English].

Журнал

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 11(57) 2025

Формат 60х90/8. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 8,2.

Видавець:

Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»

Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.